

Ludvig Holberg: Moralske tanker ”Bønder lever lykkeligere end købstadsfolk”, Epigram 164.

Bondestanden holdes gemenligen [almindeligvis] for den usleste af alle. Men, på samme måde som der er vildfarelse udi mange menneskelige domme, så er der også udi denne. Bondestanden har sine ulejligheder, har også sine herligheder. Jeg vil her korteligen tale først om ulejlighederne [ulemper, forhold der virker skadelige], og siden om herlighederne.

Jeg forstår her ved bønder ikke proprietærer [godsejere], ej heller små selvejer bønder, det er sådanne, som ikke er forbundne til personligt arbejde, men kan lade deres jorder drive ved andre: thi de samme er ikke andre ulejligheder [ulemper, forhold der virker skadelige] underkastede end købmænd, nemlig tab og forlis, som rejse sig af vejret og andre tilfælde. Den eneste forskel er, at de førstes, nemlig bøndernes, håndtering er mindre hasard underkastet og udi sig selv mere solide og ædle, så at de kan holdes for de vigtigste og anseligste medlemmer af et societet [selskabet]. Det hedder udi ordsproget: Bondehandel ædel handel. Således har de gamle romere dømt om denne stands værdighed, så at det derfor ikke er så stor urimelighed udi den underjordiske anordning, der sætter bønder udi de første rangs klasser.

Men, siger jeg, det er ikke sådanne som jeg her vil omtale. Jeg forstår her alene ved bønder sådanne, som udi vor lov kaldes tjenere, det er fæstebønder, hvis tilstand holdes slet og ussel, såvel i henseende til deres fattigdom, som det arbejde og hoveri, som de er underkastede. Men denne deres usselhed er større eller mindre, ligesom de har mildere og hårdere herrer til, eller rettere, ligesom de stå under klogere og dårligere herskab: thi een der ved for store Exactioner [afpresning/udnyttelse] eller arbejde ødelægger sin bonde, kan heller kaldes en dårlig end en ond husbond. Man siger gemenligen [almindeligvis]: Hvo [den] der elsker skov, elsker tjørne: man kan på samme måde sige: hvo [den] der elsker sig selv, handler vel mod sin bonde; såsom der er sådan forening imellem hans egen og bondens ødelæggelse, at de ikke kan separeres: thi enhver bondegård er som en mands spisekammer og kælder; hvad som derudi formindskes, er det hele husets skade. I den almindelige fattigdom, som findes hos bønder, er dette dog en liden trøst, at de ikke kan blive ganske nødlidende; thi deres herskab må hjælpe dem udi nød, om det ellers vil hjælpe sig selv: så at husbonden haver mere at frygte for bondens, end bonden for husbondens armod. Thi, når jordens grøde slår fejl, har bonden mindre at give, og husbonden mindre at tage. Når en ko eller hest dør, siges den at dø for den første, men dør virkeligen for den sidste; og, når bonden selv dør, taber husbonden en mand; men når husbonden dør, taber bonden ikke uden et navn, i det han får et nyt herskab, som ofte kan blive bedre end det gamle. Man hører ofte husbonden at sige: Hvor skal jeg få en Mand igen, der kan arbejde, som den forrige? men man hører aldrig en bonde at sige: Hvor

skal jeg få en husbonde igen, der vil drive mig til arbejde, som den gamle, der efter sædvane vil modtage landgilde, og lade mig nyde den ære at gøre hoveri dagligt i gården, og at age [køre] sig til købstaden? Hvad deres arbejde angår, da er det vel stort og uden ophør, men dog ikke større end håndværksfolks arbejde. Begge må slæbe den hele dag for føde og klæde. Den forskel er, at bønder har heste og stude til medhjælpere, som trække deres plove og age [kører] deres vogne, da en håndværkskarl derimod må gøre sit hele arbejde selv.

Dette anfører jeg ikke for at sætte farve på bondestandens ulemper, forhold der virker skadelige], hvilke jeg gerne tilstår herudi at være store. Jeg drister mig alene til at sige, at en håndværkskarls vilkår, som dog ingen ynker, er slettere. Men lad være, at deres ulemper [ulemper, forhold der virker skadelige] i henseende til fattigdom og arbejde er større, end de som findes blandt andre stænder, så følge derimod bondestanden mange store herligheder, ja så store, at den heller kan misundes end ynkes. Disse herligheder kan klarligen [tydeligt] vises ved at sammenligne en bondes skæbne med købstadmænds eller fornemme folks vilkår.

Anser man fødselen, da er bondens stor og ædel mod købstadmandens; thi der er få bønder, som jo kan vise deres aner; da de fleste købstadmænd derimod er ikke andet end mestecios, Trisalvos og Quadralvos [børn af blandede ægteskaber, med forskelligt blandingsforhold mellem europæisk og indiansk blod], som spanierne kalde dem, det er, sådanne som er sammenflickede af particulis heterogeneis [uensartede dele], eller adskillige materier, og sammenstøbte af stridige nationer, så at de første er virkeligen velbårne, skønt de sidste alene føre titel deraf. En anden forskel ved begges fødsel er denne, at købstadbørn fødes alene som mennesker, bønderbørn derimod som karakteriserede mennesker, eller som personer, der ved fødselen har erhvervet expectantz [forventning] eller succession [efterfølgelse] på forældrenes bestillinger [erhverv] og værdigheder: thi, så snart en bondesøn fødes, er han en designeret [forudbestemt] agermand, så at hans fødsel har en slags overensstemmelse med en greves og friherres søns fødsel, hvilken så snart han kommer til verden, hedder han greve eller baron. Købstadbørn derimod kan ansees som entia in potentia [væsener med muligheder], eller som bjørnens unger, hvilke i begyndelsen ingen skikkelse har, så at enhver fader må sige: det står til Gud og lykken, hvad min søn skal blive i verden. Så meget derfor, som en arvesuccession [arvefølge] til embede er ædlere end en værdighed udi håbet, som skal erhverves ved sved og arbejde, mange års sollicitationer[ansøgninger], onde og gode midler, så meget ædlere og ypperligere er en bondesøns fødsel mod et købstadbarns.

Betragter vi de spæde børns første opklækkelse [opvækst], da har bønderbørn og [også] præference [fortrin] for købstadbørn, med mindre man vil sige, at det er fornemmere at opklækkes [opvokse] med skøgemælk, end at die sin egen moders bryst. Sådant ære vil et hvert bondebarn overlade til en junker [en person af fornem stand] eller fornemme mands søn. Jeg vil ikke tale om, hvilke

ulejligheder [ulemper, forhold der virker skadelige] og fare fornemme børn underkastes ved at opklækkes af [opvækst hos] fremmede og ubekendte ammer, hvorpå man ser een og anden gang bedrøvelige eksempler, især udi Frankrig, hvor børn, som skikkes ud på landet at opfostres, er blevet forbyttede, så at mangen moder har fået en fattig ammes barn igen for sit eget. Og er det udi slige henseender, at engelske damer, hvor delicate [sarte] de end ellers er, efterfølger bønders eksempel udi at opfostre deres egne børn.

Ved fødslen er dette videre at mærke, at enhver bonde glæder sig over et barns fødsel: thi et barn er lige så stor styrke for en bondes hus, som det er en byrde for en købstadmands familie; så at det kan hedde på det ene sted: dette hus er velsignet med mange børn; men på det andet sted: dette hus er bebyrdet med mange ædere. Udi de spæde år koster det vel begge at underholde børn; udi bondestanden behøves dog liden omkostning, hvilken og ophører, så snart barnet er kommet såvidt, at det kan røre lemmerne, da det straks gør lige [gør gengæld] for føde og underholdning.

Købstadmandens børn derimod koste mer, og de bekostninger, som derpå gøres, vare længer, ja vokser til mere og mere med årene, så at en fornemme mand der har mange børn, er ligeså meget at beklage, som en bonde er at prise lyksalig. Hvad som truer den ene med armod, tilvejebringer den anden velstand. Hvis man vil ligne [sammenligne] begge stænders børn ved kreaturer, da kan bønderbørn anses udi et hus, som høns, gæs og ænder, hvilke koste lidet at underholde, og dog bringe stor fordel. Fornemme børn derimod kan anses, som påfugle, marekatte eller andre dyr, som er kostbare at underholde, og tjene til intet uden at fornøje øjnene.

Så snart et fornemt barn kommer nogenledes [nogenlunde] til skelsalder [konfirmationsalderen, overgangen til voksen], overleveres det til lærere og exercitie-mestere [øvelsesmestre, en der står for (hård) træning], for under ris [pisk (normalt af kviste)], ferle [afstraffelsesredskab til at slå i håndfladen med] og svøbe [pisk (normalt flettet af læder)] at undervises i adskillige ting, som det siden skal glemme. En bondedreng derimod har sine egne forældre til læremestre, og lærer intet udi sådan skolegang, uden de videnskaber, som tjener til klæde og føde, samt gårds og jords vedligeholdelse og forbedring, så at derfor hans information er langt grundigere end junkerens, hvilken ofte undervises ikke alene udi unyttige ting, men end også udi videnskabe, som kan blive ham til skade og fordærvelse.

Men hvad som fornemmelig [tydeligt] viser bondestandens ypperlighed, er giftermål. Så snart en bondekarl er kommen til den vækst, at han kan fornøje [sexuelt tilfredsstille] en kone, er han og [også] udi stand at forsørge en kone. En fornem person må oftest bortdrive så lang tid med at sætte sig i stand til at forsørge en hustru, indtil at han er kommen af stand [har mistet evnen] til at fornøje hende. Hvorudover ligesom frugterne af bønders giftermål er børn, så er tit frugterne af fornemme ægteskab horn [resultatet af affærer]. Videre, en bondekarl fatter kærlighed til en pige i dag, og

bringer hende udi brudeseng i morgen. Fornemme folks giftermål derimod sker ikke uden foregående unyttige formaliteter og præparatorier [forberedelser]. Et hvert fornemt frieri er en art af et skuespil. Fire akter må ageres [spilles] førend man kommer til slutning [en afgørelse, aftale], som er indholdet af den 5te akt; og hænder det sig ofte, at kærligheden kølnes ved deslige [sådanne] lange præludia [forspil], så at komedien falder ud til en tragedie. En jomfru, hvor færdig [parat, klar til] hun end er at overgive sin fæstning, kapitulerer [overgiver sig] dog ikke uden foregående formel belejring. Moden tilholder hende at disputere [forsøge at hindre] den, hun inderligt elsker, hvert skridt. Maskiner må oprettes [bygges, laves], miner graves [minegange ind i fæstningen] og stormstiger appliceres [anbringes], førend hun overgiver sig enten ved akkord [aftale om overgivelse] eller på diskretion [erobrerens nåde eller unåde]. En bondekarls frieri derimod er uden for alle disse formaliteter: alting går ordentligt og naturligt til. De elskende personer er uden maske, de selv forene sig om købet, og akkorden [aftalen] sluttes uden plenipotentiarier [befuldmægtigede]; hvorudover sådanne ægteskaber har bedre udfald, end de der gøres med kunst [modsætning til naturligt].

Når tvende [to] hjerter frivilligt forene sig sammen, er det ægteskab. Når derimod andre har commission [til erhverv] at udlede mig en hustru, er det et købmandskab. Bondens søn vælger selv, og får derfor den, ham behager. Købstadmandens søn har ofte ingen del udi valget, og derfor bekommer [får] ikke uden den, som commissairen [den som står for valget] eller forældrene behager. Den første siger: jeg kendte pigen, og derfor ikke kunne tage fejl. Den anden rapporterer [i denne sammenhæng: overlader] sig til forældrenes kundskab, og siger: min fader og moder har besluttet, at jeg skal elske en jomfru, og jomfruens forældre har iligemåde fundet for godt, at hun skal elske mig. Det kan måske falde vel nok ud: men dette måske eller peut-être er ofte årsag til stort uheld og multiplicerer [ganger op] Tamperrettens [ægteskabsdomstolens] sager.

Herudaf ses hvor meget de fare vild, der har så ringe tanker om bondestanden. Jeg har tilkendegivet dens ulejligheder [ulemper, forhold der virker skadelige] tilligemed dens herligheder. Herlighederne er store, og flyde end nogle af [nogle af dem kommer fra] ulejlighederne [ulemper, forhold der virker skadelige] selv, såsom bondens bestandige arbejde, som man kalder trældom, tilvejebringer en bestandig sundhed; da fornemme folks huse derimod kan anses som lazaretter [hospitaller]. Thi, hvis man ville holde mønstring over et lands indbyggere, vilde man mod een syg bonde finde 10 velbyrdige [folk fra de gode slægter, højere stænder] krøblinger.